

gegeven heeft, maar het is niet volkomen zeker, of dezelve ten uitvoer gekomen is. Het kan zijn, dat KAREL, naar den verstandigen raad van zijnen leermeester, deze wet niet strengelijk gehandhaafd heeft; (*) of dat de eerste bisschoppen begrepen heb-

(*) De naam van dezen waardigen leermeester, wiens denkwijis verre boven den geest zijner eeuw verheven was, verdient der vergetenis ontrukkt te worden. Hij heette ALCUINUS, en stamde uit een Angel-Sakfisch geslacht af. Hij ried niet alleen den bisschoppen, maar ook zijnen *grooten* leerling, de tot het Christelijk geloof bekeerde Sakfen, van den last der tienden te verschoonen. Merkwaardig zijn de woorden, waarvan hij zich, in zijnen brief aan eenen bisschop, die tot uitbreiding der Christelijke leer onder de Westphalen gezonden was, bediende: „ Keer met blijdschap „ tot ons weder (schreef hij) en wees een prediker der „ waarheid, *geen eischer der tienden*: omdat de nieuwbe- „ keerde ziel, met de Apostolische godsvrucht behoort „ gevoed te worden, tot dat zij groeije, gezond en „ vatbaar worde voor vaste spijzen. Zouden wij een juk „ op den hals van onkundige menschen leggen, *hetgeen „ noch wij, noch onze breedere* hebben kunnen torschen? „ Derhalve vertrouwen wij, dat de zielen der geloovigen „ in het geloof aan Christus zalig worden.”

Even zoo nadrukkelijk waren de woorden, met welke hij den keizer, het vorderen der tienden van de bekeerde Sakfen, ontried. „ Men behoort in overweging te nemen (zei- „ de hij) of de Apostelen, die van Christus zelven onder- „ wezen en tot verkondiging van het Evangelie, in de we- „ reld gezonden waren, het invorderen der tienden ook „ zouden verlangd, of het geven van dezelve ergens zouden „ geboden, hebben.”

De

hebben, dat de Westphalen, als bewoners van veen en heidegronden, niet in staat waren, de tienden op te brengen. Ten minste, het meeste land in ons graaffchap is van de tiende vrij. Hier en daar vindt men, in plaats daarvan, een zoogenaamde *slop*, *zak* of bedongene tiende, welke, in eene afspraak of een vergelijk met de geestelijkheid, haren oorsprong schijnt te hebben. (*)

Diensten.

Daar de bezitter van den oudsten en voornaamsten hof vele lasten had; daar hij dikwijls, ter bezorging der algemeene belangen, van huis moest zijn: zoo boden hem de bezitters der andere hoven, tot een blijk van erkentenis voor zijne moeite, hunne diensten aan. Zij hielpen hem zijn land ploegen, zijn gras maaijen, zijne vruchten oogsten. Dit waren vrijwillige diensten, welke *beden* genaamd werden, omdat zij op verzoek of op de *bede* van den hoofdman geschiedden. Door de steeds voortdurende gewoonte werden, deze *beden*, eindelijk gedwongene diensten. (†)

II.

De lezer, die het latijn verstaat, kan de uittreksels uit deze merkwaardige brieven, welke eenen zoo Christelijken geest ademen, dat men zich grootelijks daarover verwonderen moet, wanneer men de verbastering des Christendoms en de heerschende denkwijis van dien tijd in aanmerking neemt, bij JUNGIUS, Hist. Ant. Com. Benth. pag. 45, lezen.

(*) MÖSERS Osn. Gesch. I Theil 4ter Abt.

(†) KINDLINGER, Munst. Beiträge § 10. zegt: Van den vrijen Saks, konde men door een verzoek veel; maar door een bevel weinig verkrijgen.

II. *Edele Hoven.*

Alle hof- en erfbezitters waren oudtijds *edel* en *vrij*. Het konde intusfchen niet missen, of de bezitter van den oudsten en voornaamsten hof, de hoofdman, moest, bij tijd vervolg, *edeler* schijnen, dan de overigen. Onze tegenwoordige en voormalige edelen zijn meest alle uit die hoofdmannen ontstaan. Alle tegenwoordige Scholtenhoven, zouden *edele* hoven zijn, wanneer niet de geestelijkheid vele derzelve aan zich gebragt en de overigen, door tijd en toeval, eene andere bestemming verkregen hadden.

Toen de graven van tijd tot tijd in magt en aanzien stegen, en eindelijk landsheeren werden, was het voor hun van groot belang, zich van de hulp en medewerking der hoofdmannen te verzekeren. Waren de graven leenmannen van den keizer, dat is: hadden zij zich verplicht, den keizer, bij de verdediging of uitbreiding des rijks, te dienen, en genoten zij daarvoor vele uitstekende voorregten; de vrije hoofdmannen gingen een soortgelijk verdrag met den graaf in. Zij verplichtten zich hem, in alle zijne ondernemingen, getrouw, doch zonder loon, bij te staan en overgaven hem, tot een zeker onderpand hunner trouw, het regt van eigendom aan een of meer van hunne vaste goederen. De graven verplichtten zich, tot gelijke trouw, jegens de hoofdmannen. Zij gaven de hun aangeboden goederen, waarbij zij dikwijls nog andere voegden, aan hen terug, om dezelve te hunnen nutte te gebruiken. De graaf werd nu

leen-

leenheer, het goed een *leengoed* en de inhebber daarvan *vazal* of *leenman* genoemd.

Voorheen had men vele edelen in het graafschap Bentheim. Men vindt hunne namen nog in de oorkonden der twaalfde en dertiende eeuw. **HERBERT VAN BIMOLTEN**, met zijne zonen, **ODO** en **HERMAN VAN FRENSTORP**, gaven in het jaar 1152 hunne toestemming tot het stichten van het klooster Wietmarschen.

Onder verscheidene oorkonden, welke de geleerde **JUNGIUS** levert, staan de namen: **BERNHARD VAN DRIVORDEN**, **EVERHARD VAN BAKELO**, **EVERHARD VAN QUENDORP**, **FREDERIK VAN ENGDEN**, **HERMAN VAN BRANDTELGET**, **LUDOLF** en **MATTHEUS VAN SCHONEVELD**, (*) **HERMAN VAN GÖDELINGEN** of **GOLENKAMP**, enz.

Deze edele hoven kwamen, van tijd tot tijd, door schenking, koop, (†) of door het leenregt, bij het uit-

(*) Thans een boerenhof te Wilsum, met eenen watermolen, die de sporen der oude gracht en voormalige grootheid nog duidelijk vertoont.

(†) Zoo verkoekten de broeders **GERHARD**, **FREDERIK** en **JOHAN VAN QUENDORP**, (eene boerschap in het geregt Schuttop) in 1380 aan **BERNHARD**, graaf van Bentheim, den hof te *Quendorp* met andere goederen en regten, waaronder het houtgeregt over Isterlo. **JUNGIUS Codex Diplom.** pag. 373.

De meesten onzer voormalige edelen zijn, waarschijnlijk in de kruistogten van de 11de, 12de en 13de eeuw, welke zoo veel adellijke familiën in Duitschland geheel uitgedelgd hebben, gebleven, vide **J. H. REGENBOGEN commentatio de fructibus belli sacri**, pag. 138 & 139.

De

*Verslijten
niet die
Bakelo
daryber*

uitsterven van den mannelijken stam, aan de geestelijkheid, of aan het Huis Bentheim, en werden met erf-pachters bezet.

III. Steden, vlekken en dorpen.

Oorsprong.

KAREL DE GROOTE vond, bij zijne komst in Saksen, geene steden. De woningen der Saksen lagen hier en daar verstrooid. De heerschappij der *Romeinen*, over deze gewesten, was te kort van duur en daarbij te onzeker, dan dat, onder hunne bescherming, steden en dorpen zouden hebben kunnen ontstaan. De oorsprong van steden en dorpen moet alzoo niet hooger, dan uit de tijden van KAREL, opgehaald worden.

Een klooster, een burg, of eene kerk, gaf de aanleiding daartoe. De geestelijken, zoo wel als de graven, hadden een talrijk gevolg, voor hetwelk, in de nabijheid van het klooster of van den burg, woningen gebouwd moesten worden. Bij de kerken, die hier en daar gesticht werden, en in welke de ingezetenen van onderscheidene boerschappen hunnen godsdienst verrigten, moest de priester met zijne helpers

wo-

De adellijke familie van SCHONEVELD, genaamd GRAASTORP, bestond nog in 1487. MATHEUS VAN SCHONEVELD ondertekende, als burgman, het erfelijk verbond, tusschen de graven EVERWIJN VAN BENTHEIM en EVERWIJN VAN STEINFORT in 1487. Hij bezat verscheidene goederen als burgleenen en in *dienstmanns stadt*. Men zie het Revers bij JUNGIUS, Dipl. 71.

wonen. Op zon- en feestdagen was daar een druk verkeer. Dit bewoog verscheidene menschen, zich hier neder te zetten, om handel te drijven. Lag de kerk of het klooster aan eene rivier, aan eene landstraat of op eene andere, voor den handel geschikte, plaats, dan groeide het getal der huizen, in de nabijheid derzelve, des te sneller aan. Eenige dier dorpen werden, ter bevestiging van de kerk of het klooster, met muren omringd, en zoo ontstonden de steden, welker bevolking, door de bescherming, die men, achter de muren en wallen, tegen vijandelijke strooperijen, genoot, dagelijks toenam. Van tijd tot tijd, werden deze steden met bijzondere privilegiën begunstigd, gelijk wij hierna zullen aanwijzen.

Lotgevallen.

Het graaffschap Bentheim wordt verdeeld in het *Bovengraaffschap* en *Nedergraaffschap*.

Tot het *Bovengraaffschap* behooren:

I. Het vlek *Bentheim*, van ouds her de residentie der graven.

II. De steden *Schuttorp* of *Schutterop* en *Noordhoorn*.

III. De dorpen *Gildehuis*, *Ohne* en *Brandlegt*. Tot het *Nedergraaffschap* worden gerekend:

I. De stad en het voormalig kasteel *Nienhuis* of *Nieuwenhuis*.

II. De dorpen *Ulzen*, *Veldhuizen*, *Emmelkamp* of *Emlicheim*, *Laar* en *Wilsum*.

BENT-

BENTHEIM.

Dit vlek heeft ter oorzaak van het kasteel, hetwelk in vroegere jaren, toen de krijgskunst dien hoogen trap van volkomenheid nog niet bereikt had, eene sterke vesting was, dikwijls veel geleden. In den zevenjarigen oorlog, was het, dan eens in de handen der bondgenooten, dan in de magt der Franschen. In het jaar 1795 den 13 Maart werd het, door den beruchten Franschen generaal VAN DAMME, van twee zijden te gelijk beschoten. Des avonds van dien dag ging het, bij kapitulatie aan de Franschen, over. Den volgenden dag moest de burgerij zich een half uur ver van het vlek verwijderen, daar men het kasteel, op bevel van VAN DAMME, in de lucht wilde doen springen. Gelukkiger wijs gingen de lonten, welke het kruid in de voornaamste mijnzouden aansteken, uit, waardoor het schoonste gebouw gered en het vlek bewaard werd. De oudste en merkwaardigste gebouwen van dit beroemd kasteel werden intusschen vernield. De generaal VAN DAMME stichtte zich, door deze daad, eene gedachtenis, die hem weinig tot eer verstrekt, (*) daar het doen springen van het kasteel, hetwelk, bij de vorderingen in de kunst van oorlogen, geen tegenstand van eenig belang bieden kan, geheel onnoodig was.

Overigens moet ik, bij het vlek *Bentheim*, dit nog aanmerken: dat de schoone hervormde kerk, met

(*) Hij heeft zich in twintig jaren niet verbeterd!

met den toren, van grond op, nieuw gebouwd is; waartoe de graaf ARNOLD MAURITZ WILHELM, den 9 Maart 1694, den eersten steen legde; wordende de tweede, door ARNOLD JOOST, vrijheer van Eischach, in den naam der landstanden, en de derde, door de burgemeesters JURJEN HOOGLIMMER en HERMAN PALTHE, gelegd. (*) Een kwartier uur gaans van Bentheim ligt, in het Bentheimer woud, de beroemde zwavelbron, over wier voortreffelijkheid de heeren COHAUSEN en SCHUTTE, wijdloopig geschreven hebben. De eerste gaf in het jaar 1713 het volgende werk daarover in het licht:

Benthemocrene, das ist, kurtze Abhandlung von dem in der Graffschaft Bentheim herfürquillenden Gesundheitsbrunnen in 2 Theile abgetheilt u. s. w. ausgefertigt von JOHANN HENRICH COHAUSEN Hildesio Saxone M. D. gedruckt zu Coefffeldt bey BERTHOLD HAUSTÄTT. 1713. 8. 168 pag.

De laatste schreef in het jaar 1755 eene verhandeling over deze bron, onder den titel: *Physicalisch-chymische Versuche oder Beschreibung des Bentheimer Gesundbrunnens, nebst einigen Erzählungen von dem Nutzen desselben in verschiedenen Krankheiten von A. E. SCHUTTE, Med. Doct. und der Graffschaft Bentheim Landphysico. Hannover 1755.*

Op den raad van COHAUSEN en andere geneesheeren, liet de graaf SALENTIN, ERNST VAN MANDERSCHIED

G

SCHEID

(*) De bouw der Roomsche Catholijke aan den H. Johannes gewijde kerk, werd in 1670 begonnen en in 1676 voltooid.

SCHEID BLANKENHEIM, voogd van den toen nog minderjarigen graaf HERMAN FREDERIK van Bentheim, in het jaar 1711, bij deze bron, eenige huisjes bouwen, en het woud met nieuwe wandelpaden en piramiden, tot vermaak der badgasten, versieren. Na verloop van eenigen tijd, liet hij echter, deze gebouwen weer afbreken. De heer RUMP meent, dat hij dit gedaan hebbe, uit verdriet, over zijne te leur gestelde verwachting, daar het getal der vreemdelingen, welke de bron kwamen bezoeken, zoo groot niet was, als hij zich voorgesteld had. De heer COHAUSEN zegt intusschen, dat zulks geschied zij, opdat de herten, door het dagelijksch verkeer der menschen bij de bron, van hunne gewone drinkplaats niet mogten verjaagd worden. (*)

De eer van den graaf van MANDERSCHIED BLANKENHEIM verbiedt ons, dit laatste te gelooven.

De uitmuntende getuigenissen, door den beroemden HUFELAND, en de Groninger Hoogleraren THUESINK en STRATINGH, voor eenigen tijd van deze bron afgelegd, en de wensch, door deze laatste in de Nederlandsche Letteroefeningen geuit, dat het Hoog Bestuur des Lands, zijne opmerkzaamheid op eene bron vestigen mogt, welke voor die van *Nenndorf* in kracht niet behoefde onder te doen, en welke gewis door de Nederlanders, daar zij onmiddellijk aan hunne grenzen ligt, vlijtig zoude bezocht worden,

heb-

(*) Vide Jodoci Hermanni Nunningii et Joh. Henr. Cohausen commercium litterarium tom. I. pag. 140, bij Jungius pag. 2 in de noot aangehaald.

hebben Z. D. H., den regerenden vorst ALEXIS van Bentheim-Steinfurth, bewogen de bron te herstellen. Z. K. H., de Prins Regent van Grootbrittanje en Hannover, heeft deze onderneming, welke voor de lijdende menschheid zoo weldadig, en voor het vlek Bentheim zoo nuttig is, niet alleen volkomen goedgekeurd, maar ook de noodige bevelen gegeven, om dezelve zoo veel mogelijk te bevorderen.

Het eerste badhuis, hetwelk twee verdiepingen heeft, is bijna gereed, en er zullen vervolgens nog meer gebouwen gesticht worden.

De gezonde en aangename ligging van Bentheim, zoo wel als van de bron zelve, in een uitgestrekte woud; de kracht van het water in verscheidene ziekten; de bekoorlijke gezigten, welke men van de grijze rotfen en het oud eerwaardig kasteel heeft, en de nabijheid van het slechts vier uren van hier gelegen Steinfurth, met deszelfs vorstelijken, nog onlangs merkelyk verfraaiden, *Bagno*, doen ons, met redenen verwachten, dat de bron van vele vreemdelingen, bijzonder uit de naburige Nederlanden, zal bezocht worden; en wij vleijen ons, op den grond der voordeelige getuigenissen, door de beroemdste geneesheeren van onzen tijd, nopens dit zwavelwater afgelegd, met het freelend vooruitzigt, dat vorst ALEXIS, wiens naam door deze stichting bij de nakomelingen vereeuwigd wordt, den dank van vele genezenen inoogsten, en daardoor voor de moeite en kosten, aan dit werk besteed, rijkelyk beloond zal worden.